

SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesnešu

Irēnas Kucinas un Anitas Rodiņas

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2024. gada 31. oktobrī

lietā Nr. 2023-42-01

**“Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību
Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam”**

Satversmes tiesa 2024. gada 18. oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2023-42-01 “Par Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam” (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturto daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta ceturtajam teikumam.

Nevaram piekrist Satversmes tiesas piemērotajai apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas metodoloģijai, kā arī secinājumam, ka Administratīvās atbildības likuma 185. panta ceturtais daļa atbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantosim Spriedumā lietotos saīsinājumus.

1. Sprieduma 10. punktā Satversmes tiesa secinājusi, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību ir Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietverta procesuālā garantija, kas nodrošina personas tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Līdz ar to Satversmes tiesa apstrīdētās normas satversmību vērtējusi, formulējot un piemērojot taisnīgas tiesas garantiju pārbaudes metodoloģiju. Proti, tiesa visupirms noskaidroja,

vai tam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats, bet pēc tam pārbaudīja, vai tas, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, kopumā nodrošina personai juridisko palīdzību, kas tai nepieciešama savu tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

Nevaram piekrist secinājumam, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību ir uzskatāmas par Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertu procesuālo garantiju, nevis par šajā pantā ietvertām personas pamattiesībām. Uzskatām, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmei bija vērtējama, izmantojot pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšanas metodoloģiju, proti, noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, vai tam ir leģitīms mērķis, un vai tas ir samērīgs.

Lietā Nr. 2023-42-01 Satversmes tiesai pēc būtības bija jāatbild uz jautājumu: kāds ir tās kvalificētās juridiskās palīdzības tvērums, uz kuru saskaņā ar Satversmes 92. panta ceturto teikumu personai ir tiesības, apsūdzības procesā īstenojot savas tiesības uz aizstāvību tiesā, kā arī bija jāvērtē, vai Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertajām tiesībām uz advokāta palīdzību atbilst apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums, kas neparedz pilngadīgas pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tiesības parakstīt tiesā iesniedzamu sūdzību.

Piekrītam Sprieduma 10. punktā izdarītajam secinājumam par tiesību uz advokāta palīdzību tvērumu. Proti, apsūdzības procesā, kāds ir arī administratīvā pārkāpuma process, juridiskā palīdzība aizstāvības īstenošanā nozīmē ne tikai advokāta līdzdarbošanos aizstāvības nodrošināšanā, bet arī faktisku rīcību aizstāvamās personas interesēs. Šāda faktiska rīcība aizstāvamās personas interesēs ir arī sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā.

Tomēr uzskatām, ka tiesības uz advokāta palīdzību minētajā apjomā ir no Satversmes 92. panta izrietošas personas pamattiesības, nevis procesuāla garantija, kas nodrošināma, nosakot likumā atbilstošu lietas izskatīšanas kārtību. Personas tiesības saņemt praktisku un efektīvu juridisko palīdzību ar pašas izraudzīta aizstāvja starpniecību izriet tieši no Satversmes 92. panta ceturta teikuma. Šīs tiesības nav

deklaratīvas, un to saturu katrā atsevišķā situācijā var konkretizēt, interpretējot Satversmes 92. panta ceturto teikumu kopsakarā ar citām Satversmes normām un starptautiskajām cilvēktiesību normām.

Ar apstrīdēto normu no personai pieejamās juridiskās palīdzības apjoma tiek izslēgts viens no juridiskās palīdzības elementiem – sūdzības parakstīšana, lai to iesniegtu tiesā. Liegums aizstāvim parakstīt sūdzību, lai to iesniegtu tiesā, izslēdz juridiskās palīdzības sniegšanu tādā veidā, kas vislabāk atbilstu aizstāvamās personas vajadzībām. Tādējādi aizstāvja sniegtā juridiskā palīdzība vairs nenodrošina to, ka personas tiesības un likumiskās intereses tiek aizstāvētas vislabākajā un piemērotākajā veidā, proti, šīs tiesības vairs netiek nodrošinātas praktiski un efektīvi.

Līdz ar to uzskatām, ka ar apstrīdēto normu personai ir ierobežotas Satversmes 92. panta ceturtajā teikumā ietvertās pamattiesības, proti, tiesības uz advokāta palīdzību, nevis pieļauta atkāpe no taisnīgas tiesas procesuālās garantijas. Savukārt, lai noskaidrotu, vai personas pamattiesību aizskārums ir attaisnojams, apstrīdētajā normā ietvertā regulējuma satversmība bija vērtējama, izmantojot pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšanas metodoloģiju tāpat, kā tā iepriekš tika izmantota lietās, kas saistītas ar pārstāvību un tiesībām uz advokāta palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. 2003-04-01 un 2003. gada 6. novembra spriedumu lietā Nr. 2003-10-01*).

2. Sprieduma 11. punktā Satversmes tiesa secina: apstrīdētajā normā noteiktajam, ka pie administratīvās atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim nav tiesību parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, ir objektīvs un saprātīgs pamats. Satversmes tiesas tiesnešu vairākums būtisko sabiedrības interesi – apstrīdētās normas objektīvu un saprātīgu pamatu – saskatījis nepieciešamībā nodrošināt tiesas procesa efektivitāti un līdz ar to arī demokrātiskas tiesiskas valsts netraucētu funkcionēšanu. Sprieduma 11. punktā tiesa atzinusi, ka efektīva administratīvā pārkāpuma procesa interesēs ir nepieciešams, lai pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā piedalās personiski, proti, pati paskaidro pārkāpuma izdarīšanas apstākļus un sniedz citu lietas izlemšanai nepieciešamo informāciju, kura zināma tikai pašai personai. Spriedumā īpaši uzsvērta personas

pašrocīgā paraksta izšķirošā nozīme, norādot, ka rakstveida procesā, kāds pārsvarā arī ir administratīvā pārkāpuma process tiesā, persona nemaz nevar citādā veidā personiski iesaistīties lietas izskatīšanā.

Kā to atzinusi Satversmes tiesa, izšķirošais apstākļi apstrīdētās normas satversmības pārbaudē jebkurā gadījumā ir tas, vai konkrētajā situācijā tiek panākts taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības interesēm, no vienas puses, un attiecīgās personas interesēm, no otras puses (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-72-01 11.2. punktu*). Uzskatām, ka apstrīdētās normas gadījumā šāds taisnīgs līdzsvars nav panākts, jo nav konstatējamas tādas būtiskas sabiedrības intereses, kuru aizsardzības labad pilngadīgas pie atbildības saucamās fiziskās personas aizstāvim tika liegts īstenot vienu no praktiskas un efektīvas juridiskās palīdzības elementiem – parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā. Proti, pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa.

2.1. Personiskās dalības princips ietverts Administratīvās atbildības likuma 40. un 54. pantā, kā arī uzsvērts tiesību doktrīnā un tiesu praksē. Kā konstatēts Sprieduma 9. punktā, no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem izriet, ka ar personiskās dalības principa iekļaušanu Administratīvās atbildības likumā likumdevējs vēlējis noteikt tādu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas kārtību, lai lietā būtiskie apstākļi un pie atbildības saucamās personas subjektīvā attieksme pret tiem tiktu noskaidrota pēc iespējas precīzi un efektīvi. Tāds regulējums, kas saistīts ar personiskās dalības principa īstenošanu nolūkā nodrošināt ātru un efektīvu administratīvā pārkāpuma procesa norisi, vispār varētu būt vērsts uz svarīgu sabiedrības interešu aizsardzību. Bez šaubām, personas personiska dalība var sekmēt tiesas procesa efektivitāti un noteiktos gadījumos ir pat nepieciešama.

Tomēr nav saskatāms, kādu labumu tieši no apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma gūst demokrātiskas tiesiskas valsts tiesu sistēma vai citas svarīgas sabiedrības intereses kopumā. Tiesai administratīvā pārkāpuma procesā jebkurā gadījumā ir jāizlemj jautājums par sūdzībā ietverto prasījumu. Lēmuma pieņemšanas procesā tiesai pašai, ja nepieciešams, ir jāpārbauda lietā iesniegtie pierādījumi un jāpieprasa pie atbildības saucamās personas paskaidrojumi. Ja tiesa uzskata, ka lietas objektīvai izskatīšanai nepieciešams noskaidrot pie atbildības

saucamās personas subjektīvo viedokli, tā lemj par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā (sk. *Administratīvās atbildības likuma 185. panta pirmo daļu un 178. pantu*). Savukārt tad, ja administratīvā pārkāpuma lieta tiek izskatīta rakstveida procesā, tiesai, sagatavojot to izskatīšanai, ir tiesības uzdot procesa dalībniekiem rakstveidā atbildēt uz jautājumiem par administratīvā pārkāpuma lietas faktiskajiem apstākļiem un juridisko būtību, tostarp tiesa nosaka saprātīgu termiņu paskaidrojumu, liecību un pierādījumu iesniegšanai (sk. *Administratīvās atbildības likuma 198. pantu*). Tādējādi likums paredz vairākas iespējas, kā nodrošināt pie atbildības saucamās personas personisku iesaisti administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanā un noskaidrot tās subjektīvo viedokli par lietā būtiskiem jautājumiem. Taču tieši sūdzības parakstīšana, lai iesniegtu to tiesā, pati par sevi nav tāda rakstura darbība, kurā personas subjektīvajam viedoklim būtu izšķiroša nozīme.

Turklāt pilngadīga pie atbildības saucamā fiziskā persona personiski iesaistās administratīvā pārkāpuma procesā jau ar brīdi, kad tā pilnvaro pašas izraudzītu juridiskās palīdzības sniedzēju aizstāvēt tās tiesības un likumiskās intereses tiesā. Administratīvā pārkāpuma lietā aizstāvis sniedz juridisko palīdzību uz personas pilnvarojuma pamata, baidot šīs personas uzticību un vienojoties ar to par aizstāvības stratēģiju. Tātad nav saprātīga pamata uzskatīt, ka aizstāvis varētu darboties ārpus personas izteiktās gribas robežām. Pilngadīgai pie atbildības saucamai fiziskajai personai uzliktais pienākums pašai parakstīt sūdzību, lai iesniegtu to tiesā, vērtējams kā formāls šķērslis, kas liedz personai izmantot pašas izraudzīta juridiskās palīdzības sniedzēja palīdzību. Proti, aizstāvamā persona nevar juridisko palīdzību saņemt tādā veidā, kas vislabāk atbilstu tās vajadzībām. Tādējādi aizstāvja sniegtā juridiskā palīdzība vairs nenodrošina to, ka personas tiesības un likumiskās intereses tiek aizstāvētas vislabākajā un piemērotākajā veidā, proti, šīs tiesības vairs netiek nodrošinātas praktiski un efektīvi.

2.2. Personiskās dalības princips ir iekļauts arī citā apsūdzības procesā, proti, kriminālprocesā. Kriminālprocesa likuma 86. panta otrās daļas pirmais teikums, līdzīgi kā Administratīvās atbildības likuma 53. panta otrās daļas otrais teikums, nosaka: “aizstāvis neaizvieto aizstāvamo personu, bet rīkojas tās interesēs”. Tomēr Kriminālprocesa likuma 86. panta otrajā daļā ir konkretizētas personiskās dalības

principa robežas, izsmeļoši nosakot tās procesuālās darbības, kurās personai jāpiedalās pašai. Šādas darbības ir attieksmes izteikšana pret aizdomām vai apsūdzību, liecību sniegšana, vienkāršāka procesa izvēle un pēdējais vārds. Savukārt sūdzības parakstīšana iesniegšanai tiesā kriminālprocesā nav tāda veida darbība, kuru aizstāvamās personas vārdā nevarētu veikt aizstāvis.

Tādējādi secināms, ka kriminālprocesā personiska dalība ir saistīta ar objektīvu nepieciešamību noskaidrot personas subjektīvo viedokli. Tikai persona pati var nožēlot izdarīto, atzīt vainu vai liecināt par nodarījuma apstākļiem. Savukārt vienkāršāka procesa izvēle, piemēram, prokurora priekšraksts par sodu vai krimināllietas izbeigšana, nosacīti atbrīvojot personu no kriminālatbildības, būtībā nozīmē personas piekrišanu tam, ka tās lieta netiks izskatīta tiesā. Visus Kriminālprocesa likuma 86. panta otrajā daļā minētos personiskās dalības pienākuma izpildes gadījumus vieno tas, ka personiska dalība ir nepieciešama, jo no tās ir objektīvi atkarīga lietas efektīva izskatīšana vai atkarībā no tās būtiski mainās personas procesuālo tiesību apjoms.

Uzskatām, ka arī administratīvā pārkāpuma procesā personiskās dalības principa mērķi ir līdzīgi. Uz to norāda gan Administratīvās atbildības likuma 40. panta otrajā daļā noteiktais, ka pie atbildības saucamā persona savus pienākumus izpilda personiski tiktāl, ciktāl administratīvā pārkāpuma lietas ietvaros nepieciešama personiska pienākumu izpilde, gan arī personiskās dalības principa apspriešanās Saeimā izteiktie argumenti.

Noziedzīgiem nodarījumiem raksturīga ievērojami lielāka sabiedriskā bīstamība nekā administratīvajiem pārkāpumiem. Ja personas personiska iesaiste sūdzības iesniegšanā veicina procesa efektivitāti, tad tā vēl vairāk kā administratīvajā procesā būtu nepieciešama tieši kriminālprocesā, tomēr likumdevējs par šādu iesaisti nav izšķīries. Tādējādi nav saskatāms saprātīgs pamats tam, kāpēc personas pamattiesības vairāk ierobežojošs regulējums iekļauts tieši Administratīvās atbildības likumā, kurā noteikta atbildība par mazāk bīstamiem tiesību normu pārkāpumiem. Proti, nav saskatāms, kādas nozīmīgas sabiedrības intereses un kādā veidā tieši administratīvā pārkāpuma procesā tiek aizsargātas, vairāk nekā kriminālprocesā ierobežojot personas pamattiesības, proti, tiesības saņemt advokāta palīdzību.

2.3. Ņemot vērā minētos apstākļus, uzskatām, ka Spriedumā norādītais apstrīdētās normas objektīvais un saprātīgais pamats ir tikai šķietams. Apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums radies, iespējams, nepārdomāti izslēdzot no Administratīvās atbildības likuma personas aizstāvja tiesības parakstīt tiesā iesniedzamo sūdzību. Nevar uzskatīt, ka ar šādu ierobežojumu tiktu aizsargātas kādas būtiskas sabiedrības intereses. Nav mazsvarīgi arī tas, ka nekādu apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nenorāda institūcija, kas apstrīdēto normu izdevusi, proti, Saeima.

Līdz ar to nav saskatāmas tādas konstitucionāla ranga vērtības, kuru aizsardzībai būtu bijusi nepieciešama juridiskās palīdzības elementa – sūdzības parakstīšana iesniegšanai tiesā – izslēgšana no personai garantētās juridiskās palīdzības apjoma. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama tāda situācija, ka bez leģitīma mērķa tiek ierobežotas personas tiesības uz aizstāvību. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnese

Irēna Kucina

Satversmes tiesas tiesnese

Anita Rodiņa